

УДК 316.334.22

Цимбалюк Н. М.<sup>°</sup>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, доктор соціологічних наук, професор

## ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР: ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

В статті культурно-мистецька освіта розглядається як частина художньої культури суспільства. На основі дослідження основних показників та напрямів розвитку культурно-мистецької освіти (мережа вищих навчальних закладів; рівні освітньої підготовки; особливості державного замовлення; характер фінансування; гендерні характеристики) визначаються основні напрями її реформування як передумова інтеграції у європейський культурний простір.

Подальший розвиток системи культурно-мистецької освіти передбачає збереження її самостійності під егідою Міністерства культури України, посилення системних зв'язків навчальних закладів усіх рівнів акредитації з професійними творчими колективами та системою позашкільної освіти як базисом мистецької освіти.

**Перелік ключових слів:** Культурно-мистецька освіта, система культурно-мистецької освіти, інтеграція української освіти, пріоритети освітньої політики, державне замовлення

В статье рассматривается образование в сфере культуры как часть художественной культуры общества. На основе исследования основных показателей и направлений развития образовательной системы (сеть высших учебных заведений; уровни образовательной подготовки; особенности государственного заказа; характер финансирования; гендерные характеристики) определяются основные направления реформирования образования как предпосылка интеграции в европейское культурное пространство.

Дальнейшее развитие системы образования предполагает сохранение его самостоятельности под эгидой Министерства культуры Украины, усиление системных связей учебных заведений всех уровней аккредитации с профессиональными творческими коллективами и системой внешкольного образования как базисом образования в сфере культуры.

**Ключевые слова:** Культурно-художественное образование, система культурно-художественного образования, интеграция украинского образования, приоритеты образовательной политики, государственный заказ

The article deals with education in the field of culture. It is part of the artistic culture of society. The author analyzes the main indicators and direction of the educational system is - a network of higher education institutions, educational attainment levels, especially the state order, the nature of funding; gender characteristics. The main directions of reforming education. This - the premise of integration of education in the cultural space of Europe.

**Keywords:** Cultural and art education, system of cultural and art education, integration of Ukrainian education, priorities of educational policy, government order

**Актуальність.** Мистецька освіта є частиною художньої культури суспільства. Уміння створювати нове стає життєво важливим в сучасному світі, а здатність творити виступає одним з фундаментальних властивостей людської особистості. Навчання творчості як процесу створення нових норм, зразків,

еталонів людської діяльності і культури стає визначальною потребою часу. Сьогодні мистецьку освіту пов'язують з різнобічним і гармонійним розвитком творчих сил людини, способами збагачення її духовного світу, виховання істинно людських якостей. Існує судження, що входження до європейського культурного простору може завадити збереженню вітчизняних культурних та освітніх надбань і традицій, що не піддаються цілковитій технологізації та стандартизації. Здійснення реформування культурно-мистецької освіти поки що не завжди враховує особливості взаємодії людського потенціалу та освітнього чинника, які повинні бути об'єктом державної культурної політики.

**Мета.** На основі дослідження основних показників та напрямів розвитку культурно-мистецької освіти визначити основні напрями її реформування з метою інтеграції у європейський культурний простір.

Система культурно-мистецької освіти в Україні формувалася протягом понад двох століть і має глибокі традиції. Питанням історії мистецької освіти присвячені праці С. Нікуленка, Л. Соколюк, В. Ханка, Ю. Лащука, Л. Волошин та ін. Можна відзначити загальну тенденцію у поглядах на цю проблему більшості фахівців, що стоять на принципах гуманістичної педагогіки, яка виражається в пріоритеті морально-духовного виховання дитини, розкриття її творчого потенціалу, таких як М.М. Ростовцев, до Р.Х. Кузін, Т.Я. Шпікалова, Т.С. Комарова, Б.П. Юсов. Необхідність розвитку в першу чергу внутрішніх, психічних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, творчої уяви фантазії, логіки), підкреслюється багатьма вченими, наприклад, С.В. Еранів, І.П. Волковим, Л.С. Виготським, Н.А. Ветлугиною, А.Ф. Говоркова, О.М. Дьяченко, Л.Б. Єрмолаєвої-Томиною, Н.В. Квач, Н.В. Ключ, Т.С. Комаровою, Г.Н. Кудіновим, Р. Х. Кузіним, Г.В. Лабунською, О.П. Медведевою, А.А. Мелік-Пашаєвим, Ю.А. Полуяновим, Е.Ф. Речинським, Н.П. Сакуліним, Б.М. Як вважає О.В. Михайличенко, при такій системі підготовки дітей до подальшого процесу навчання не втрачається головне: дорогоцінний сентизивний період розвитку дитини, коли у нього в процесі ігор, творчої діяльності розкриваються універсальні здібності, розвиток яких в подальшому буде утруднено [1].

Зазначимо, що рівень освіченості є одним із трьох елементів, взятих фахівцями Програми Розвитку ООН при розрахунку індексу розвитку людського потенціалу [2].

В той же час, існує й інша тенденція, спрямована на входження України у європейський культурно-мистецький освітній простір. Йдеться про досягнення відповідності за наступними ознаками: спільність принципів державної політики в культурно-мистецькій освіті, узгодженість загальних державних стандартів, програм, рівнів освіти, нормативних термінів навчання на кожному рівні; узгодженість положень та вимог щодо підготовки культурно-мистецьких кадрів тощо.

Тут не треба забувати, що цей простір за соціокультурними ознаками до нас набагато ближчий, а якщо бути відвертими, то ми, по суті, самі знаходимося в ньому [3].

Найбільш точне поняття мистецької освіти викладено у концепціях мистецької освіти 2001 і 2009 рр.: «Мистецька освіта - це процес оволодіння і привласнення людиною художньої культури свого народу й людства, один із найважливіших способів розвитку й формування цілісної особистості, її

духовності, творчої індивідуальності, інтелектуального та емоційного багатства». Даний підхід узгоджується із «Дорожньою картою художньої освіти» - документом ЮНЕСКО, прийнятим на Всесвітній конференції з освіти в галузі мистецтв: створення і творчого потенціалу для XXI ст. (Ліссабон, 6-9 березня 2006 р). Саме розвиток творчих здібностей людини у XXI ст. пов'язаний із продуктивною художньо-творчою діяльністю, що базується на образній природі мистецтва, художньої творчості й родової здатності людини творчо освоювати світ, людина, що творить [4].

Україна з перших років своєї незалежності розпочала реформування національної системи освіти. Розвиток освіти став одним із пріоритетних напрямів українського державотворення. Ця норма закріплена Конституцією України та Програмою діяльності уряду. Про це свідчать документи Міністерства освіти і науки України, головними серед яких є Державна національна програма «Освіта (Україна XXI ст.)», Національна програма «Діти України», «Концепція національного виховання». Міністерство культури України взяло участь у розробці Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки.

В умовах глобалізації та входження України в європейський освітній простір через Болонську декларацію відбувається поступова інтеграція української освіти у світовий освітній простір. Дана тенденція сприятиме підтриманню високого статусу вітчизняної освіти і науки; підвищенню їх конкурентоспроможності, і відповідатиме сучасним світовим стандартам. Так, зокрема, основні завдання системи освіти згідно Болонського процесу полягають у створенні єдиного загальноєвропейського простору освіти; необхідності підвищення конкурентоспроможності освіти; зміцненні соціальних зв'язків і зменшенні нерівності як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях; створенні конкурентоспроможної і динамічної світової економіки, що базується на знаннях і її здатності забезпечити стійке економічне зростання; активному стимулюванні інноваційних процесів та тісному співробітництві між навчальними закладами.

Вибір пріоритетів освітньої політики в Україні зумовлений, передусім, такими чинниками. По-перше, активними процесами глобалізації, що передбачають не лише нове облаштування політики, економіки, культури, освіти, але і високий ступінь інтернаціоналізації, внаслідок чого спостерігається тісне поєднання різних національних систем освіти. В таких умовах фундаментальні та професійні знання стають реальним товаром. По-друге, активізацією ролі особистості в соціумі, використанням особистісного фактору в процесі розвитку суспільного життя, тобто потребою гуманітаризації освіти. Провідну роль при цьому відіграє забезпечення мобільності учасників культурно-освітнього простору. Важливе значення також має освоєння сучасних освітніх технологій, розроблення та засвоєння курсу на структурні зміни і оновлений зміст освітньої діяльності, підвищення її якості.

Окрім визначених цілей, має значення також наявність ресурсів (висококваліфіковані педагоги, методичне та інформаційне забезпечення, освітні технології, фінанси), зв'язок із зовнішнім середовищем (політичний, економічний, соціальний аспекти розвитку суспільства та особливості міжнародного освітнього простору), горизонтальний поділ праці. Тобто, погляд на навчальний заклад – як відкриту систему, внутрішні елементи якої взаємодіють між собою та факторами зовнішнього середовища, а тому подальший розвиток початкової мистецької

освіти повинен враховувати внутрішні та зовнішні чинники, що здійснюють вплив на систему освіти [2, с.399].

Принагідно зазначимо, що інновації в освіті є важливим способом її адаптації до соціально-економічних умов, що змінюються. Виходячи з того, що Україна є учасником світових інтеграційних процесів, а також для підвищення ефективності системи освіти з боку держави, необхідно звернути особливу увагу на управління розвитком початкової мистецької освіти та її всебічне забезпечення. Так, зокрема, в освітньому процесі можуть реалізовуватися всі основні види освітніх інновацій: технологічні, виробничі та управлінські [3, с. 11]. По-перше, на наш погляд, важливо враховувати ту обставину, що в умовах глобалізації, культурно-мистецька освіта продовжує залишатися важливим компонентом ідеології культурного Прогресу. Саме тому культурно-мистецька освіта є об'єктивно втягнутою у кризу фундаментальних систем інтерпретації реальностей навколишнього світу, які становили ядро новітньої ідеології Прогресу та, по суті, формували базові стратегії навчання і виховання людей. Важливо враховувати, що процес культурної глобалізації істотно загострює питання про те, на якій світоглядній, концептуальній та етичній основі повинен здійснюватися процес спеціалізованого навчання та виховання дітей та якою повинна бути сама наукова картина розуміння цього процесу. По-друге, не менш важливим наслідком культурної глобалізації є значне посилення соціальної мобільності в сфері мистецької освіти - тобто масштабне посилення горизонтальних і вертикальних переміщень з метою отримання якісної культурно-мистецької освіти. Адже глобалізація освіти суттєво стимулює можливості одержання й продовження мистецької освіти в будь-якій країні світу, а це неможливо без узгодження загальних принципів та стандартизації національних систем освіти.

Слід зауважити, що активне запровадження процесів стандартизації викликає у науковців законні застереження щодо втрати культурної своєрідності та національної специфіки культурно-мистецької освіти.

Культурно-мистецька освіта, як і освіта в цілому — це складний системний об'єкт, як із погляду своєї внутрішньої структури, так і з позицій взаємодії з іншими системами, що утворюють соціальну сферу. Процеси гуманізації суспільства ставлять перед сучасною початковою школою завдання індивідуалізації особистості дитини, її соціальної адаптації, у відповідності зі змінами соціального замовлення суспільства. Тому сьогодні просто необхідно навчати дитину по-новому, із застосуванням нетрадиційних педагогічних технологій, які підвищують рівень мотивації навчання, формують обстановку творчої співпраці, актуалізують особистість дитини і виховують в дітях почуття власної гідності [2, с. 5].

Зазначимо, що сучасна система освіти спрямована на те, щоб створювати кожній людині умови, в яких особистість могла б максимально реалізувати себе, спираючись на наявний природний потенціал, і підготуватися до безперервного розвитку своїх здібностей.

З іншого боку, освіта виступає як передатний механізм соціалізації людини і встановлення соціальної і економічної динамічної рівноваги, в процесі якої відбувається тиражування і поширення способів життєдіяльності, що є новими з точки зору суспільства. Функція передачі і поширення способів життєдіяльності,

що формуються власне наукою, робить освіту організаційно-економічним механізмом переважно кількісного підвищення потреб і здібностей і, отже, накопичення саме додаткового, а не нового людського капіталу, тоді як наука виступає організаційно-економічним механізмом їх переважного якісного підвищення і накопичення нового економічного капіталу.

Культурно-мистецька освіта визначає моральний, інтелектуальний і культурний потенціал України, робить значний вплив на її економічний розвиток. Орієнтована на майбутнє, вища культурно-мистецька освіта є тією ключовою сферою, від якої залежить формування особистості, здатної самостійно і свідомо будувати своє власне життя з урахуванням традицій свого народу, його культури та моральності, соціальної справедливості і відповідальності, патріотизму, поваги до інших народів на основі високої професійної компетентності.

Вища культурно-мистецька освіта потребує подальшого інтенсивного розвитку шляхом збереження кращих національних надбань та врахування європейських і світових стандартів освіти з метою формування єдиного освітнього простору.

Сьогодні стратегічними завданнями державної політики у сфері культурно-мистецької освіти і науки нині виступають: забезпечення потреб сфери культури і мистецтва у кваліфікованих кадрах; зміна основної парадигми культурно-мистецької освіти (поряд із збереженням існуючих педагогічних культурно-мистецьких шкіл створення експериментальних і альтернативних шкіл); демократизація вітчизняної системи культурно-мистецької освіти, рух у напрямі інтеграції у світову культуру, вільний вибір програм освіти; створення системи безперервної освіти, гуманітаризація і комп'ютеризація культурно-мистецької освіти; підвищення ефективності культурно-мистецької освіти, забезпечення потреб особистості в отриманні якісних знань, вмінь та компетенцій; подальший розвиток галузевої мережі закладів культурно-мистецької освіти і науки, при збереженні її у системі Мінкультури; забезпечення виконання державного замовлення на підготовку кадрів на основі вдосконалення його технологій з врахуванням специфіки культурно-мистецької освіти.

Вища культурно-мистецька освіта є базовою в системі безперервної підготовки фахівців (молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів), наукових і науково-педагогічних кадрів (докторів, кандидатів наук). Вона передбачає збереження та розвитку своєї мережі на базі ВНЗ культурно-мистецького профілю I-II та III-IV рівнів акредитації, аспірантури (асистентура-стажування) та докторантури.

Станом на квітень 2013 року в системі Мінкультури функціонувало 12 навчальних закладів I-IV рівнів акредитації *державної форми власності* та 64 вищі навчальні заклади I-III рівнів акредитації *комунальної форми власності*.

У державній власності та безпосередньому підпорядкуванні Міністерства культури знаходяться наступні ВНЗ: вищий навчальний заклад I рівня акредитації – Київське державне хореографічне училище та 11 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, 6 з яких мають статус «національного». 10 навчальних закладів мають аспірантуру, 4 – докторантуру. В цих закладах навчається майже 25 тисяч студентів за 26 напрямками підготовки та спеціальностями.

У комунальній власності функціонують 24 музичні училища; 14 училищ та коледжів культури і мистецтв; 12 училищ культури; 7 училищ та коледжів

художнього та театрального спрямувань; 7 закладів інших типів (університет, 3 академії, інститут музики, консерваторія, кінотехнікум). Протягом минулого року було акредитовано та продовжено дії ліцензій 39 галузевих ВНЗ (у т.ч. 7 державних);

На початок 2012/2013 навчального року у галузевих закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації навчалося 26323 студенти; III- IV рівнів акредитації – 69128 студентів. Навчальний процес у ВНЗ III- IV рівнів акредитації – забезпечують 3548 педагогічних працівників та 3218 науково-педагогічних працівників. З них 954 мають ступінь кандидата наук, 182 доктора наук; 909 мають учене звання доцента, 376 учене звання професора.

Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах культури і мистецтв всіх рівнів акредитації здійснювалася у відповідності з державним замовленням. У 2012 році до ВНЗ культури і мистецтв за державним замовленням, різними освітньо-кваліфікаційними рівнями, за 26-ма напрямками і 47-ма спеціальностями (спеціалізаціями). На початок 2012/2013 навчального року загальна чисельність студентів у ВНЗ III-IV рівнів акредитації складала 21760 осіб. З них у ВНЗ державної форми власності навчалися 20728, а комунальної 1032 студенти. Переважна більшість студентів (13118 осіб) навчається за рахунок державного бюджету, 8642 – за рахунок коштів фізичних осіб.

У ВНЗ III-IV рівнів акредитації переважають студенти денної форми навчання (13942 особи). На заочній формі навчаються 7602 особи, на вечірній 216 осіб. На початок 2012/2013 навчального року у ВНЗ III-IV рівнів акредитації навчалися студенти таких освітніх рівнів: молодший спеціаліст – 9349 осіб; бакалавр 47791 особа; спеціаліст – 8590 осіб; магістр – 3398 осіб.

Згідно з державним замовленням на початковий цикл навчання у 2012 році було прийнято всього 3899 осіб. З них 3627 у заклади державної, а 272 особи у ВНЗ комунальної форми власності. На навчання за рахунок державного бюджету у ВНЗ вступило 2601 особа, для навчання за рахунок фізичних осіб 1298 абітурієнтів.

З них на початковий цикл навчання прийнято 6184 особи, у тому числі для навчання за рахунок державного бюджету 2912, за рахунок місцевих бюджетів 1391, за рахунок фізичних осіб – 1881 абітурієнта.

За формами навчання на початковий та завершальний цикли навчання прийнято - 12282 особи, з них на денну форму – 7737, на заочну форму - 4449 осіб, на вечірню форму - 96 осіб.

У 2012 році з ВНЗ III - IV рівнів акредитації випущено 9151 фахівець, з них 6819 жінок. За денною формою навчання ВНЗ закінчили 4195 фахівців, з них – 2940 жінок; за вечірньою формою навчання – 71 особа, з них – 44 жінки; за заочною 3835 формою навчання – 4885 осіб, з них – 3835 жінок.

У цей період ВНЗ державної форми власності закінчили 8963 фахівці, у тому числі 6699 жінок, а також ВНЗ комунальної форми власності 188 фахівців, з них 120 жінок.

За освітньо-кваліфікаційними рівнями випускники ВНЗ культури і мистецтв розподіляються таким чином: молодші спеціалісти – 1970 осіб, серед них 1288 жінок; бакалаврів 2098 осіб, у тому числі 1540 жінок; спеціалісти 5772 осіб у тому числі 4367 жінок; магістри 1067 осіб, серед них 789 жінок. Кращим студентам і

аспірантам державних мистецьких ВНЗ та учням середніх спеціалізованих шкіл-інтернатів призначено 118 іменних стипендій.

Важливим фактором виконання державного замовлення є працевлаштування випускників. У 2012 році після закінчення ВНЗ культури і мистецтв направлення на роботу отримали 2646 осіб, що складає 24,3% до загальної кількості випускників. З них направлення на роботу отримало 1474 випускників, які навчалися за рахунок коштів бюджету та фізичних осіб, а також 841 випускник, який навчався за рахунок місцевого бюджету. Одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем робітничу професію отримали 43 випускника.

### **Висновки:**

1. Мистецька освіта була і до сьогодні залишається органічною, невід'ємною і самостійною частиною феномену культури України. Вона функціонує в колі таких систем організації людської діяльності, як мистецтво, освіта, культура, органічно вписується в соціокультурну сферу і, при цьому власними, притаманними тільки їй засобами виконує своє основне завдання – виховання освіченої, духовно багатой особистості.

2. Подальший розвиток системи культурно-мистецької освіти, як органічної ланки єдиної державної освітньої системи України та частини європейського культурного простору передбачає збереження її самостійності під егідою Міністерства культури, що гарантує якісне кадрове забезпечення як галузі культури, так і соціально-культурної сфери в цілому.

3. У відповідності з європейською традицією ефективність управління культурно-мистецькою освітою пов'язана з удосконаленням системних постійних зв'язків навчальних закладів усіх рівнів акредитації, які реалізують програми з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів мистецької галузі з професійними творчими колективами та системою позашкільної освіти (дитячими школами мистецтв) як базисом мистецької освіти.

4. Регулювання напрямів підготовки фахівців з мистецьких спеціальностей (через механізм державного замовлення) передбачає забезпечення його відповідності до регіональних потреб та вимог ринку праці.

### **Список використаних джерел:**

1. Михайличенко О.В. Музична-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.). Монографія / О.В. Михальченко. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. – 340 с.
2. Гуца В.М. Национально-культурная политика в модернизирующемся обществе (на примере РФ): Автореф. дис....канд.социолог.наук / Рос.ин-т культурологии Министерство культуры и мистецтв РФ и РАН. – М., 1997. – 40 с.
3. Безгін І.Д., Семашко О.М., Юдова-Романова К.В. Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин: Соціологічні дослідження. – К.: ВПП «Компас», 2006. – 368 с.
4. Берегова О. М. Культура та комунікація: дискурс культуротворення в Україні в XXI столітті / Берегова О. – К.: Інститут культурології АМУ, 2009. – 184 с.

Отримано 25.11.2013 р.